

Archeologische Rapporten Oranjewoud 2009/96

Bureauonderzoek ten behoeve van een
bestemmingsplanwijziging uitbreiding d'Olde kamp te
Ansen, gemeente De Wolden (Drenthe)

projectnr. 169666
revisie 01
11 september 2009

Auteur

A.M. Bakker

Opdrachtgever

d'Olde Kamp
Familie Van Zanten
Dwingelerweg 26
7964 Ansen

datum vrijgave
11 september
2009

beschrijving revisie 01
definitief

goedkeuring
A. M. Bakker

vrijgave
H. Koopmanschap

Colofon

Titel: Archeologische Rapporten Oranjewoud 2009/96 .
Bureauonderzoek ten behoeve van een bestemmingsplanwijziging uitbreiding d'Olde kamp te Ansen,
gemeente De Wolden (Drenthe)

Auteurs: A.M. Bakker

ISSN: 1570-6273

© Oranjewoud B.V.
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ingenieursbureau Oranjewoud bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt, door een derde of voor enig ander werk of doel dan waarvoor het is vervaardigd.

Disclaimer

Archeologisch vooronderzoek wordt in zijn algemeenheid uitgevoerd door het steekproefsgewijs bemonsteren d.m.v. boringen, proefsleuven en/of veldkartering. Hoewel Ingenieursbureau Oranjewoud bv de grootste zorgvuldigheid betracht bij het uitvoeren van het archeologisch onderzoek, is het juist deze steekproefsgewijze benadering die het onmogelijk maakt garanties ten aanzien van de situatie af te geven op basis van de resultaten van een archeologisch vooronderzoek.

Oranjewoud aanvaardt derhalve op generlei wijze aansprakelijkheid voor schade welke voortvloeit uit beslissingen genomen op basis van de resultaten van archeologisch (voor)onderzoek.

	Inhoud	Blz.
	Administratieve gegevens	4
1	Inleiding	6
2	Beschrijving onderzoekslocatie	8
2.1	Begrenzing onderzoeks- en plangebied	8
2.2	Landschappelijke situatie	8
2.3	Historische situatie en mogelijke verstoringen	11
2.4	Huidig en toekomstig gebruik	14
3	Bekende archeologische waarden	15
4	Archeologische verwachting	17
4.1	Archeologische verwachtingskaarten	17
4.2	Actueel Hoogtebestand Nederland	18
4.3	Gespecificeerde archeologische verwachting	18
5	Conclusies en advies	19
5.1	Conclusies	19
5.2	Advies vervolgonderzoek	20
	Literatuur en geraadpleegde bronnen	22
	Bijlagen	
1	Archeologische perioden	
2	AMZ-cyclus	
	Afbeeldingen	
Afbeelding 1	Locatie plangebied	
Afbeelding 2	Bodemkaart uit ARCHIS met plangebied een monumenten en waarnemingen	
Afbeelding 3	IKAW uit ARCHIS met monumenten en waarnemingen.	
	Kaartenbijlage	
Kaartenbijlage 1	Actueel Hoogtebestand Nederland met geregistreerde archeologische terreinen (AMK) en waarnemingen (CAA).	

Administratieve gegevens

OW Projectnummer 169666.

OM-nummer 36291

Provincie Drenthe

Gemeente De Wolden

Plaats Ansen

Toponiem d'Olde Kamp

Kaartblad 16N

Coördinaten 218.511/534.088

219.144/533.870

219.178/534.341

218.538/533.876

Opdrachtgever Familie Van Zanten

Uitvoerder Oranjewoud

Datum uitvoering 28-07-2009

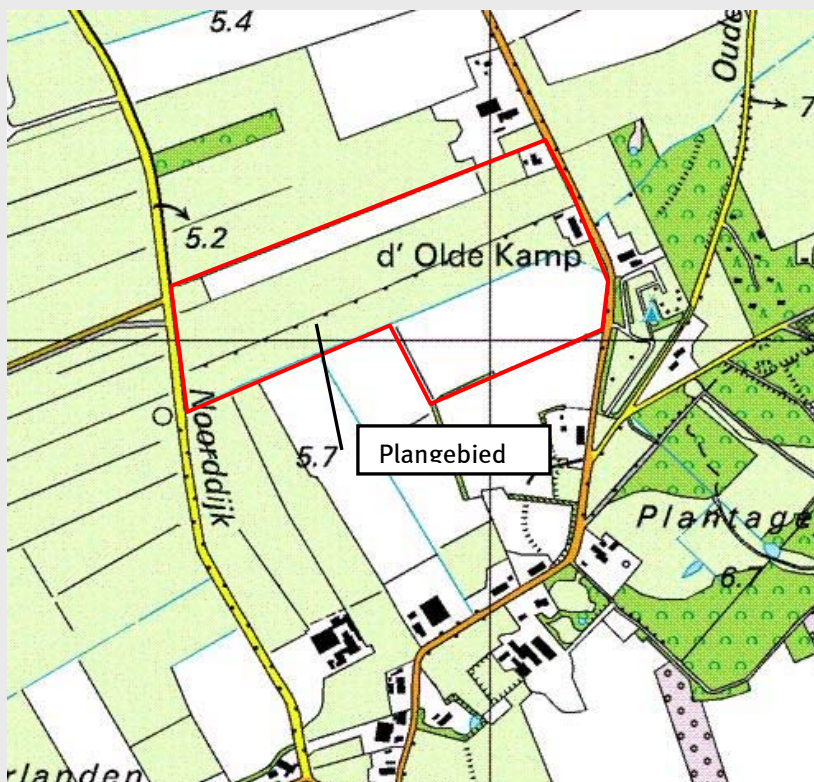
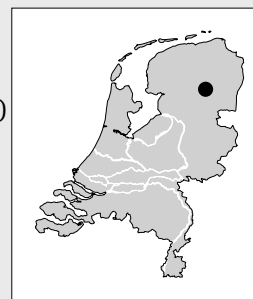
Projectteam Adriana Bakker (senior-KNA-archeoloog)

Hans Koopmanschap (senior-kna-archeoloog)

Bevoegd gezag Gemeente De Wolden

Beheer documentatie Oranjewoud Almere

Vondstdepot nvt

Afbeelding 1 Locatie plangebied

(Topografische Kaart 1:25.000 (hier verkleind weergegeven), © Topografische Dienst
Kadaster, Emmen)

1 Inleiding

In juli 2009 is in opdracht van de familie Van Zanten door Ingenieursbureau Oranjewoud BV een archeologisch bureauonderzoek ten behoeve van een bestemmingsplanwijziging voor de uitbreiding van d'Olde Kamp te Ansen, gemeente De Wolden (Drenthe) uitgevoerd.

De aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de toekomstige uitbreiding van een bestaand recreatieterrein. Op de locatie zullen nieuwe recreatiewoningen worden gerealiseerd. In verband met eventuele vergunningen en/of vrijstellingen dienen ook de eventueel in het plangebied aanwezige archeologische waarden in het gebied te worden meegewogen. Een archeologisch onderzoek dat in het kader van ruimtelijke onderbouwing plaatsvindt, past als onderzoeksstrategie binnen de zogenaamde Archeologische Monumentenzorg (AMZ). Deze cyclus wordt toegelicht in bijlage 2.

Het doel van het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Daarbij worden vragen beantwoord zoals: "Waar kunnen we wat verwachten?" Voor het opstellen van een dergelijke verwachting wordt gebruik gemaakt van reeds bekende archeologische waarnemingen, historische kaarten, de landschappelijke situatie en bodemkundige gegevens. Een gespecificeerde verwachting gaat in op de mogelijke aanwezigheid, het karakter, omvang, datering en verstoring van archeologische waarden binnen het plangebied. Dit rapport kan, indien gewenst, in een later stadium aangevuld worden met de resultaten van een eventueel vervolgonderzoek.

Dit bureauonderzoek uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1.

2 Beschrijving onderzoekslocatie

2.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied

Het is van belang een onderscheid te maken tussen onderzoeksgebied enerzijds en plangebied anderzijds. Met plangebied wordt het gebied bedoeld waarop de in de inleiding genoemde plannen en/of werkzaamheden betrekking hebben. Binnen dit gebied kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden worden verstoord.

Het onderzoeksgebied omvat het gebied waarover informatie is verzameld om een goed beeld te krijgen van de archeologische waarden in het plangebied. Dit gebied is veelal groter dan het plangebied en verschilt al naar gelang het te onderzoeken aspect. In dit geval is dat de omgeving van het dorp Ansen waarbinnen het plangebied ligt (straal 1,5 km). De keuze valt op 1,5 km omdat het dorp Ansen nu nog binnen het onderzoeksgebied ligt. Het plangebied behoorde van vroeger uit al bij het dorp.

Het plangebied ligt ten noorden van het dorp Ansen en wordt aan de oostkant begrensd door de Dwingelerweg en aan de westkant door de Noorddijk weg (zie figuur 1). Het plangebied is ca. 13 ha groot.

2.2 Landschappelijke situatie

Het grondgebied van de marke Ansen, waarbinnen ook het plangebied ligt, ligt op een westelijke uitloper van het Drentse keileemplateau. Daar waar de vaste bodem van het keileem- en dekzandlandschap overging in de moerassige veengronden van de woldstreek. Het dorp zelf werd in de Middeleeuwen aangelegd op de oostflank van het brede stroomdal van de Olde Aa dat zich tussen Uffelte en Ansen zeer diep in het Drents Plateau heeft ingevreten.¹ De geologische opbouw van het gebied omvat voornamelijk afzettingen uit het Pleistoceen (300.000 tot 10.000 jaar geleden) en het Holoceen (vanaf 10.000 jaar geleden).

De huidige vorm van het landschap vindt zijn oorsprong in het Midden en Laat Pleistoceen. Het wordt gekenmerkt door lage heuvelruggen die in het Saalien door stuwing van landijs zijn ontstaan. De kernen van deze ruggen bestaan uit dikke pakketten keileem (Formatie van Drenthe) met daaronder een pakket fijn zand (Formatie van Eindhoven) of potklei. Potklei bestaat uit grijze tot zwarte, zware tot zeer zware klei die is afgezet in diepe bekkens en meren tijdens het Midden Elsterien. Tijdens het Midden Saalien (omstreeks 200.000 jaar geleden) werd Noord-Nederland geheel bedekt met ijs. Deze ijstijd werd, evenals de andere ijstijden, veroorzaakt door afkoeling van de aarde, waardoor vanuit de Noordpool onmetelijke ijsvelden over Scandinavië en Noordwest-Europa werden gestuwd. Deze ijsmassa voerde allerlei materialen en grondsoorten (o.a. rotsblokken, grind, zand en kleideeltjes) voor zich uit en met zich mee. Deze materialen werden vermalen tot keileem. Door stuwing van het ijs ontstonden keileemruggen en is het Drents Plateau gevormd, waarop zich ook het plangebied bevindt. De keileem in het

¹ T. Spek, 2004.

gebied van het Drentse Plateau wordt regelmatig aangetroffen binnen 120 cm vanaf het maaiveld.² In de laatste fase van het Saalien wordt het dal van de Vecht gedeeltelijk opgevuld met fluvioglaciale zanden en stenen (Formatie van Drenthe).

Met het Weichselien trad opnieuw een koude periode in. Het landijs bereikt Nederlands niet, maar er heersten wel periglaciale omstandigheden waarin verschillende min of meer lokale afzettingen werden gesedimenteerd, zoals dekzand, fluvioperiglaciale afzettingen en hellingmateriaal (Formatie van Twente). Tijdens het Vroeg Weichselien was het nog vrij vochtig. Stroomdalen begonnen zich in te snijden en nieuwe dalen werden gevormd. Direct ten westen van het plangebied ligt het brede stroomdal van de Olde Aa.

In de tweede helft van het Midden Weichselien werd het droog en koud. Als gevolg van het koude, droge klimaat in onze streken is er sprake van een poolwoestijn met een schaarse begroeiing. In het open landschap had de wind vrij spel en werden grote hoeveelheden zand verplaatst en elders afgezet. Dit zogenaamde dekzand wordt in grote delen van Noordwest-Europa aan de oppervlakte aangetroffen. Ook het Noord-Nederlandse keileemlandschap werd grotendeel met een laag dekzand bedekt. In eerste instantie wordt er oud dekzand afgezet. Dit materiaal wordt voornamelijk aangetroffen in depressies van de keileem.

Aan het eind van het Midden Weichselien was de ergste kou voorbij. De permafrostlaag werd dunner. Op plaatsen waar kwel voorkwam, ontstonden grote ijslenzen aan de bovenkant van de bevroren laag, die de ontdooide bovengrond omhoog drukten tot een heuvel (pingo). Door het groeien van de ijslens gleed de bovenliggende laag van de ijsheuvel naar de randen. Na de totale afsmelting van het ijs bleef een komvormige laagte over met soms een duidelijke ringwal van de eerder afgegleden grond: de pingoruïne. Deze depressies zijn naderhand dichtgegroeid met veen.

In het Laat Weichselien worden opnieuw dekzanden afgezet, respectievelijk jong dekzand I en jong dekzand II. In de toplaag van het jonge dekzand I treft men soms een horizont uit het Allerød-Interstadiaal aan. Deze zogenaamde Laag van Usselo vormt de scheiding tussen het jonge dekzand I en het jonge Dekzand II. Het pleistocene dekzand is vaak verstoven en weer afgezet in lage dekzandruggen of opduikingen. In het plangebied ligt dekzand aan de oppervlakte.

Vanaf het begin van het Holoceen (vanaf ca. 10.000 v. Chr.) vond een snelle zeespiegelstijging plaats. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en werden laaggelegen delen van het pleistocene landschap zo nat dat zich hier veen kon ontwikkelen. Dat is ook het geval geweest in het plangebied. Langs het stroomdal zet zich plaatselijk zeggeveen en rietzeggeveen af. Door de steeds slechtere ontwatering vormt zich veenmosveen richting het hoger gelegen dekzandgebied. Deze vegetatie scheidt zuren af waardoor een proces van podzolering op gang kwam in het dekzand. Ter hoogte van het plangebied zal dit met name gebeurd zijn op de hoger gelegen dekzandflank en -koppen.

Een niet verstoorde podzolbodem kenmerkt zich onder andere door een humusrijke bovengrond (A-horizont). Door uitspoeling van humuszuren uit deze A-horizont lossen ijzer- en aluminiumdeeltjes op in regenwater in het onderliggende zand (E-horizont).

² Stiboka, 1988.

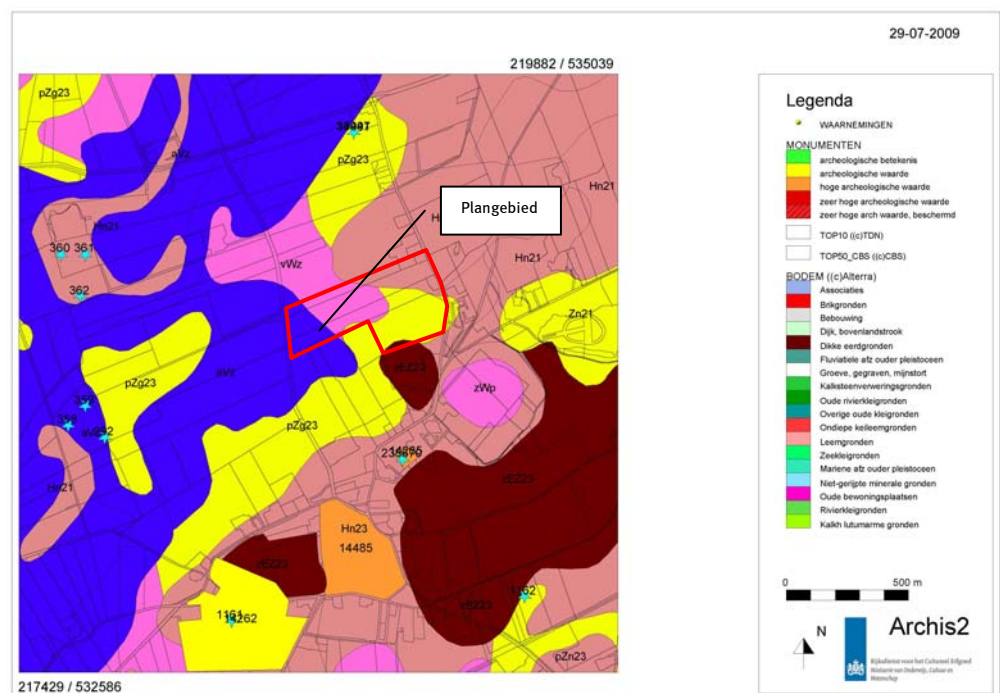
Vervolgens worden deze deeltjes naar beneden getransporteerd, waarna ze neerslaan op een bepaalde diepte (B-horizont). De E-horizont uitspoelingslaag is te herkennen aan de grijze tot lichtgrijze kleur, de B-horizont of inspoelingslaag is te herkennen aan de donkerbruine tot roodbruine kleur. Naar beneden wordt de kleur geleidelijk lichter tot aan het niet door bodemvorming beïnvloede zand (C-horizont). Dit zand is over het algemeen geel tot grijs. De laag waarin zich de geleidelijke overgang van B- naar C- horizont bevindt, wordt B/C-horizont genoemd.

Een belangrijke voorwaarde voor het ontstaan van een podzolbodem is de verticale doorstroming van regenwater. Dit gebeurt alleen als het grondwater niet te hoog staat, met andere woorden: het moet een droge bodem zijn. In het algemeen wordt aan deze voorwaarden voldaan op de hogere delen van het dekzandlandschap: de dekzandruggen en -koppen. In de Steentijd waren dit de gebieden waarop door de jager/verzamelaar een kampement werd opgeslagen.

Vanaf ca. 2000 v. Chr. breidde het omhoog groeiende veen zich sterk uit over de hoger gelegen zandgronden (Drents Plateau) en ontstaat het hoogveen. Het veen groeit door tot de mens door ontwatering of turfsteken een einde aan de groei maakte.

Bodem/ Geomorfologie

Het plangebied ligt op de flank van het stroomdallandschap van de Olde Aa met overwegend natte zand- en veengronden naar de hogere gelegen dekzandgronden. Op meerdere plaatsen steken kleine dekzandruggen boven dit vlakke landschap uit. Geomorfologisch gezien bestaat het plangebied uit een dekzandvlakte (code 2m4). Ten oosten van het stroomdal ligt ter hoogte van het dorp Ansen een langgerekte keileemrug die mogelijk een overreden stuwwal is. Zowel het dorp als de omringende essen zijn in de historische periode op deze rug aangelegd. Ook ten noorden van Ansen ligt een klein keileemplateau met esdek. Dit keileemplateau snijdt aan de zuidkant het plangebied.³

³ Spek, 2004

Afbeelding 2: Bodemkaart uit ARCHIS met plangebied, monumenten en waarnemingen

Bodemkundig gezien bestaat deze dekzandvlakte in het noordoosten uit veldpodzolgronden met lemig fijn zand en keileem of potklei beginnend tussen 90 en 120 cm voor (code Hn23x). Meer naar het westen gaat de veldpodzol over in een lager gelegen beekerdgrond met lemig fijn zand (pZg23) en een nog lager gelegen madeveengrond met zand ondieper dan 120 cm, zonder humuspodzol (code aVz) of een moerige eerdgrond met moerige bovengrond op zand (code vWz; Stiboka, 1988). In het zuidoosten van het plangebied komt een randzone van een es voor, een hoge zware enkeerdgrond met lemig fijn zand (code zEZ23).

Ten oosten van het plangebied liggen enkele dobben. Op de geomorfologische kaart worden deze omschreven als laagten (code 3n5). Dobben kunnen op verschillende wijzen zijn ontstaan. Als ze zijn gegraven (als veedrinkplaats), wordt gesproken van poelen. Men spreekt van een ven als de depressie is ontstaan door uitblazing van (dek-)zand. Als de depressie is ontstaan als gevolg van het afsmelten van een ondergrondse ijskern uit de Laatste IJstijd (het Weichselien), spreekt men van een pingoruïne. Daaromheen kan een pingowal liggen (ontstaan door afglijding van het sediment dat door de ijskern omhoog werd gedrukt). In het plangebied kunnen dobben aangetroffen worden.

In het zuidoosten ligt het plangebied tegen een es aan. Op de geomorfologische kaart wordt deze omschreven als lage ruggen en heuvels (code 3k14/4k14). Een es was vroeger het bouwland van één of enkele dorpen en was vaak gesitueerd op een hoge droge locatie in het landschap. De meeste essen dateren in aanzet uit de Vroege Middeleeuwen en zijn in de Late Middeleeuwen verder ontwikkeld. Door eeuwenlang bemesten met postalmest en door grondbewerking is er op de essen een dikke humeuze bovengrond ontstaan.

2.3 Historische situatie en mogelijke verstoringen

Het gebied kent een lange bewoningsgeschiedenis. In het Laat-Paleolithicum (35.000 - 8800 v. Chr.) en het Mesolithicum (8800 - 4900 v. Chr.) vormde het dekzandgebied een geliefde woonplaats voor de mobiele jager-verzamelaars. Men koos in het bijzonder voor de flanken van de dekzandruggen in de nabijheid van vochtige gronden. Ze leefden van de jacht en visserij in een open bosgebied met veel meren en plassen. Ter hoogte van het plangebied is deze situatie ook aanwezig. Door de steeds voortschrijdende veengroei, na ca. 5000 v. Chr. nam de bevolking af. Vanaf het Neolithicum (4.000-2.000 voor Chr.) vindt de mens een vaste woonplaats op de hoger gelegen dekzandgronden. De eerste landbouwers verschijnen in Drenthe en zij namen kleine oppervlakten op droge gronden als landbouwgrond in gebruik, nadat ze deze hadden ontbost. De bekendste cultuursporen uit deze periode zijn de hunebedden. Dit waren collectieve graven waarin de doden in zittende houding werden bijgezet, voorzien van aardewerk met spijzen en vuurstenen wapens. Kenmerkend aardewerk is de zogenaamde trechterbeker. Men noemde deze cultuur dan ook Trechterbekercultuur.

Omstreeks 3000 v. Chr. komt er een nieuwe bevolkingsgroep in het gebied. Het aardewerk van deze groep kenmerkt zich door slanke bekervormen voorzien van een voetje, de zogenaamde standvoetbeker. Deze bewoners worden dan ook tot de Standvoetbekercultuur gerekend. In tegenstelling tot het Trechterbekervolk werden de doden in deze cultuurperiode gecremeerd en in urnen bijgezet in grafheuvels of tumuli.

Naar weer een andere vorm van bekers is de Klokbekecultuur genoemd (2700 - 2200 v. Chr.). De intrede van deze cultuur houdt waarschijnlijk verband met handelsactiviteiten. De Bronstijd (2200 - 700 v. Chr.) dankt zijn naam aan het in gebruik nemen van bronzen voorwerpen. De bekendste structuren uit deze periode zijn de grafheuvels. De oudste, aan het oppervlak duidelijk zichtbare sporen van akkerbouw dateren uit de overgang van de Bronstijd naar de IJzertijd, ca. 700 v. Chr. Dit zijn de zogenaamde *Celtic Fields*, ook wel raaktakkers genoemd. Dit zijn min of meer raatvormige akkercomplexen, waarvan de afzonderlijke akkers (15 tot 40 are) waren omgeven door walletjes die ca. 25 tot 75 cm hoog en 5 tot 15 m breed zijn. Waarschijnlijk paste men op de akkertjes wisselbouw toe en werd een akker na uitputting van de bodem verlaten om elders een nieuwe akker in gebruik te nemen. De inmiddels veelal genivelleerde walletjes zijn op veel plaatsen dwars door de huidige percelering heen nog herkenbaar aan de lichtere kleuren. Door de toenemende droogte in het gebied ging men steeds meer de nattere lager gelegen gronden gebruiken. Daarnaast trok een groot deel van de bevolking weg naar de Groningse en Friese kwelders. Mogelijk is een deel van de *Celtic Fields* later in gebruik genomen als bouwland, waardoor deze onder de zogenaamde esdekken verdween. Bronstijd/IJzertijd nederzettingen liggen vaak onder deze essen. Boerderijen uit de Bronstijd/IJzertijd lagen vaak tussen de akkers. Om de zoveel jaar verplaatsen ze zich binnen het akkercomplex (zwervende erven). Vanaf de Late IJzertijd wordt het landbouwsysteem intensiever, door meer bemesting en grondbewerking.

In de IJzertijd treden er zandverstuivingen op door de toenemende droogte. De bevolking nam in het gebied af en zocht elders vruchtbare gronden. Pas enkele eeuwen na de jaartelling werd het klimaat vochtiger en kwam er een einde aan de verstuivingen. De vegetatie kon zich weer herstellen en ook de bevolking nam weer toe. IJzertijd bewoning is ook aan te treffen onder de es ter hoogte van het plangebied

In de Middeleeuwen concentreerde de bewoning zich in kleine nederzettingen aan de rand van een brink, die als nachtverblijf voor het vee diende. Uit een aantal van deze nederzettingen zijn de latere esdorpen ontstaan, zo ook Ansen. Het bouwland van deze dorpen lag bijeen in één of enkele complexen: de es. De bewoning was geconcentreerd in losse boerderijen langs de rand van de es. Het vee weidde langs de randen van de stroomdalen. De meeste essen dateren in aanzet uit de Vroege Middeleeuwen en zijn in de Late Middeleeuwen verder ontwikkeld. Door eeuwenlang bemesten met postalmost en door grondbewerking is er op de essen een dikke humeuze bovengrond ontstaan. Onder de kern van het dorp bevinden zich mogelijk sporen van oudere bewoning.

In de dertiende eeuw en in het begin van de veertiende eeuw was de gehele marke Ansen eigendom van telgen uit het adellijke geslacht van Ansen. In Ansen heeft een van de oudste adellijke huizen van Drenthe gestaan. De oudste bekende edelman in Ansen was Volker van Coevorden, zoon van Ludolf van Coevorden.⁴

De toename van de bevolking maakte de behoefte aan akkergrond en daarmee vooral mest steeds groter. Om aan deze behoefte te voldoen werd geregeld een stuk bos gekapt. De grootste ontbossing heeft in dit gebied waarschijnlijk in de Late Middeleeuwen plaatsgehad. De schapenteelt nam toe en daarmee de behoefte aan heidevelden. Ook hiervoor werden bossen gekapt. De akkerbouw breidde zich uit en de roggebouw deed zijn intrede. De heide werd een waardevol bezit voor de boerengemeenschap. Het werd

⁴ Spek, 2004.

daarom nodig regelingen te treffen voor het gebruik van gemeenschappelijke gronden. Zo werd in de Late Middeleeuwen de marke-organisatie ingevoerd. Het grondgebied van de kerspelen (gemeenten) werd over de diverse marken verdeeld. In de natte beekdalen was het groenland aanvankelijk niet afzonderlijk omheind of begrensd. Vanaf de Late Middeleeuwen ontstaan de door wallen of sloten afgescheiden particuliere percelen.

Vanaf het midden van de 17^e eeuw tot aan het eind van 19^e eeuw veranderde in de oppervlakte van landbouwgronden en woeste gronden (bos en heide) en in de bedrijfsvoering nauwelijks iets. Met de komst van de kunstmest, aan het begin van de 20e eeuw start men ook met de ontginning van de heidevelden en worden grote gebieden omgezet in landbouwgronden. Na 1950 zijn door vele ruilverkavelingen talrijke, zeer smalle percelen met sterk verspreid grondbezit, teruggebracht tot een kleiner aantal grotere, veelal blokvormige en aan één eigenaar toebehorende percelen. Door deze schaalvergroting ontstond specialisatie en werd veel akkergrond omgezet in grasland (Stiboka, 1991). Door het toepassen van diepploegen in de landbouw bestaat de mogelijkheid dat de E- en de B-horizont zijn omgewoeld.

Historische kaarten

De oudste kaart van het gebied ter hoogte van het leidingtracé is de 'Franse kaart van Drenthe en de noordelijke kust' met tekeningen uit 1811 - 1813. Het plangebied bestaat uit langgerekte percelen vochtige weide- en hooilanden. De weidegronden staan haaks op de Koeweg (nu Noorddijk). Het gebied wordt op de kaart "Hullens klein End" genoemd. Ten zuiden van het plangebied ligt een éénmans es. Op de kadastrale kaart uit 1811-1832 wordt het gebied aangegeven als Anser hooi- en weilanden.⁵

In de 'Grote Historische topografische Atlas uit 1898 - 1928' zijn er geen grote veranderingen herkenbaar in het plangebied. Ook op de daarop volgende kaarten zijn geen grote veranderingen herkenbaar o.a. topografische militaire kaart uit 1924 en de topografische kaart uit 1964. Op de topografische kaart uit 1995 is de éénmans es nog grotendeels intact. Wel zijn een groot deel van de langgerekte percelen die eerst in het midden nog een perceelgrens hadden samengevoegd.

⁵ watwaswaar.nl.

2.4 Huidig en toekomstig gebruik

Huidig gebruik plangebied

De huidige situatie is afgeleid uit recent kaartmateriaal en uit luchtfoto's (opnamedata 1989 en 2003). Het gehele plangebied heeft momenteel een agrarische bestemming: de percelen zijn afwisselend in gebruik als bouwland en grasland.

Consequenties toekomstig gebruik

In de toekomst zullen in het plangebied ca 125 recreatiewoningen gerealiseerd worden. Bij de realisatie van deze recreatiewoningen zullen graafwerkzaamheden plaatsvinden. Bij deze graafwerkzaamheden worden eventueel aanwezige archeologische resten bedreigd.

3 Bekende archeologische waarden

Een belangrijke informatiebron is het landelijke Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) dat beheerd wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE; voorheen RACM en ROB). In dit systeem worden alle vondst- en onderzoeksmeldingen verzameld en via Internet voor bevoegden ter beschikking gesteld. Er zijn twee archieven digitaal beschikbaar: het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA; in kaartvorm: Archeologische Monumentenkaart, AMK). In het CAA zijn eerder gedane archeologische vondsten en waarnemingen opgenomen, in de AMK staan terreinen die op basis van de archeologische kennis op dit moment van archeologisch belang worden geacht en waaraan een bepaalde status is toegekend. We kennen terreinen van 'archeologische betekenis (worden in Drenthe niet meer gebruikt)', 'archeologische waarde', 'hoge archeologische waarde' en 'zeer hoge archeologische waarde'. Deze laatste categorie omvatte ook de terreinen die een beschermde status hebben.

In ARCHIS zijn in de nabije omgeving tot een afstand van circa 1,5 km van het plangebied drie geregistreerde terreinen van archeologische waarde bekend. Uit onderstaande volgt dat er in en in de directe omgeving van het leidingtracé menselijke activiteiten vanaf het Paleolithicum tot heden hebben plaatsgevonden.

Tabel 2.1 Overzicht geregistreerde terreinen met archeologische waarde

Monumentnr.	Object	Beginperiode	Eindperiode	Archeologische status
14262	<i>Celtic Field</i> /raatakker	IJzertijd, vroeg	Romeinse tijd	archeologische waarde
14265	voormalig havezathe huise te Ansen	Middeleeuwen, laat	Nieuwe tijd	hoge archeologische waarde
14485	Ansen dorp	Middeleeuwen, vroeg	Middeleeuwen, laat	hoge archeologische waarde

In de omgeving van het leidingtracé (tot 1,5 km rond het tracé) zijn eveneens enkele waarnemingen geregistreerd. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de waarnemingen. Waarnemingen bestaan in de regel uit gecontroleerde vondstmeldingen waarbij het zowel toevalsvondsten als vondstmateriaal verkregen uit archeologisch onderzoek kan betreffen.

Tabel 2.2 Overzicht waarnemingen

Waarnemingsnr.	Object	Beginperiode	Eindperiode
292	vuursteen, onbekend	Paleolithicum, laat	Mesolithicum
358	vuursteen, afslagen en objecten	Mesolithicum	Mesolithicum
359	vuursteen, afslagen en objecten	Paleolithicum, laat	Paleolithicum, laat
360	vuursteen, afslagen en objecten	Paleolithicum, laat	Mesolithicum
361	vuursteen, afslag	Neolithicum	Neolithicum
362	vuursteen, afslagen en objecten	Mesolithicum	Mesolithicum
1161	Celtic Field/raatakker (monument 14262)	IJzertijd, vroeg	Romeinse tijd
1162	Celtic Fiels/raatakkers	IJzertijd, vroeg	Romeinse tijd
13447/34991	steen, Fels-rechteckbeil	Neolithicum, midden	Bronstijd
238670	havezathe (monumentnr. 14265)	Middeleeuwen, laat	Nieuwe tijd
214532	onbekend	Paleolithicum, laat	Mesolithicum
214616	vuursteen, afslagen en objecten	Mesolithicum	Mesolithicum
239179	vuursteen, afslagen en objecten	Mesolithicum	Mesolithicum
239306	vuursteen, onbekend	onbekend	onbekend
402117	vuursteen, afslagen en objecten	Neolithicum	Neolithicum
402826	vuursteen, kling en kern	Mesolithicum	Mesolithicum

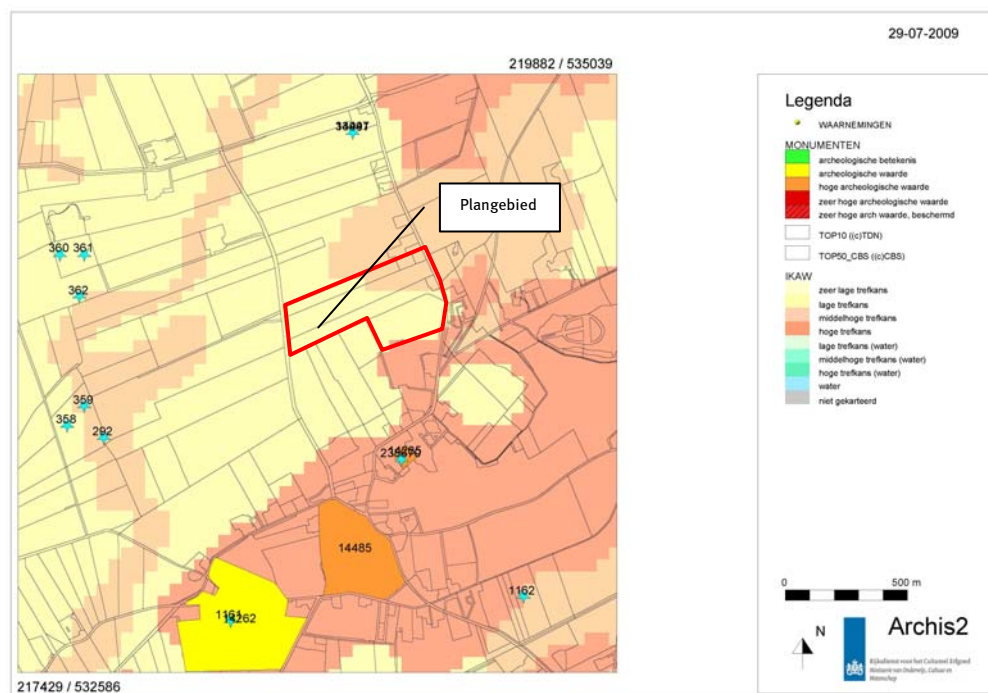
Ansen was in de Prehistorie een zeer dun bevolkt gebied. Dit is te verklaren doordat Ansen in een moerassige omgeving lag. De vondsten komen voornamelijk van jachtkampjes uit de Laat-Paleolithicum en Mesolithicum. Vrijwel alle vuursteenvondsten liggen op dekzandvoorkomens in het stroomdal van de Olde Aa (Oude Vaart) en op de flanken van zijdalen van dit stroomdal. De lagere, natte gebieden speelden vermoedelijk een belangrijke rol in de voedselvoorziening van deze jagers/verzamelaars. Uit het Neolithicum is een vondst van een rechte bijl bekend en enkele vuursteenvondsten. Uit de Bronstijd zijn geen vondsten bekend. In de omgeving van Ansen liggen enkele Celtic Fields uit de IJzertijd. Mogelijk was er in de omgeving van Ansen bewoning in deze periode. Uit de Vroege Middeleeuwen is van de omgeving van Ansen in het geheel geen archeologisch vondstmateriaal bekend. Dit heeft mogelijk te maken van de bodemgesteldheid van het gebied. Rond Ansen lagen veel minder hoge, droge dekzandgronden. Ansen is een esdorp met brink volgens typologie van Spek.

4 Archeologische verwachting

4.1 Archeologische verwachtingskaarten

IKAW

De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is een door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed opgestelde kaart waarop aan de hand van eerder gedane archeologische waarnemingen en de bodemkundige gegevens is aangegeven wat de kans bedraagt in een bepaald gebied archeologie aan te treffen: laag, middelhoog of hoog. Zoals de naam al aangeeft, gaat het hier - vanwege schaal en extrapolatie - slechts om een ruwe indicatie; volgens de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) heeft het noordoostelijk deel van het plangebied een middelhoge trefkans op de aanwezigheid van archeologische waarden. In de zuidoosthoek schampt het plangebied een terrein met een hoge trefkans op de aanwezigheid van archeologische waarden. De rest (het grootste deel) van het plangebied heeft volgens de IKAW een lage trefkans op de aanwezigheid van archeologische waarden.

Afbeelding 3: IKAW uit ARCHIS met monumenten en waarnemingen.

4.2 Actueel Hoogtebestand Nederland

Voor het onderzoeken van het plangebied op het voorkomen van microreliëf is het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN) in de vorm van een 5x5 m grid bestudeerd. Het bestand is op meerdere schaalniveaus bekeken waarbij digitale bewerkingen zijn toegepast om details zichtbaar te maken. In het AHN worden de hoogteverschillen t.o.v. NAP gevisualiseerd. Omdat de hoogteligging in het verleden een belangrijk criterium vormde voor eventuele vestiging van mensen, vormt het AHN een belangrijk hulpmiddel met betrekking tot het formuleren van een archeologische verwachting. In (de omgeving van) het plangebied kunnen hoogteverschillen wijzen op glooiingen in het dekzand. Deze glooiingen zijn mogelijk hoge en droge locaties waar de jager/verzamelaar zijn kampement opsloeg.

Op het AHN wordt zichtbaar dat het plangebied op de flank ligt van een hoger gelegen dekzandvlakte (Hn23: rood) naar lager gelegen moerige afzettingen (pZg23, vWz: geel) richting het stroomdal van de Olde Aa (aVz: groen). In de laagtes binnen het plangebied liggen enkele dekzandkoppen (kaartbijlage 1: blauwe arcering). Daarnaast ligt het oostelijk deel van plangebied duidelijk hoger (kaartbijlage 1: blauwe arcering). Dit is de flank van een dekzandrug. Op de IKAW wordt alleen het noordelijk deel van deze dekzandrug aangegeven als terrein met een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische waarden. Op het AHN wordt duidelijk dat het gebied zich uitstrekt richting het oosten en een groter deel van het plangebied beslaat. Op de IKAW worden de dekzandopduikingen eveneens niet aangegeven, toch zijn dit zeer interessante locaties voor het aantreffen van kampementen van de jager/verzamelaar. In het plangebied zijn geen Celtic Fields of dobben (mogelijke pingoruïnes) herkend. In het plangebied zijn eveneens geen voorden (oude overgangen) aanwezig.

4.3 Gespecificeerde archeologische verwachting

Het dekzand gebied is vanaf het Laat Paleolithicum vrijwel constant in gebruik/bewoond geweest door de mens. Eerst als gebied voor jagers/verzamelaars later voor boeren vanaf het Neolithicum tot heden.

Het plangebied ligt op de flank van een hoger gelegen dekzandgebied naar het lager gelegen stroomdal van de Olde Aa. De hoger gelegen delen in het plangebied, voornamelijk het oosten van het plangebied en de in het lager gelegen westelijk deel van het plangebied dekzandopduikingen (zie kaartbijlage 1: blauwe arcering), zullen geliefde vestigingslocaties voor jagers/verzamelaars zijn geweest vanwege de nabijheid van water. De waarneembare resten uit de vroegste periode zullen voornamelijk bestaan uit vuursteen concentraties of ingegraven haardkuilen (Mesolithicum) dan wel los vondstmateriaal (Laat Paleolithicum).

Onduidelijk is of bewoning vanaf het Neolithicum in het plangebied mogelijk is geweest. Te verwachten is dat veengroei in toenemende mate een beperkende factor is geweest ten aanzien van vestigingslocaties in het plangebied. In de omgeving van het plangebied zijn wel vondsten uit het Neolithicum en IJzertijd/Romeinse tijd aangetroffen. Als bewoning mogelijk was dan zijn nederzettingen en akkers van vroege (Neolithicum) en gevorderde

landbouwers (Bronstijd/IJzertijd) te verwachten op de hogere delen binnen het plangebied en onder het esdek dat het plangebied aan de zuidkant schampt. De resten van bewoning kunnen bestaan uit paalgaten, haardkuilen, afvalkuilen, waterputten en agrarische activiteiten (Celtic Field).

Vanaf de Middeleeuwen concentreert bewoning zich in het onderzoeksgebied in losse boerderijen langs de rand van een es. Deze losse boerderijen vormen binnen het onderzoeksgebied uiteindelijk het dorp Ansen. Het plangebied zelf is waarschijnlijk vanaf de Middeleeuwen in gebruik geweest als hooi- en weidelanden.

Voor het plangebied geldt voor de hogere delen aangegeven op het AHN (kaartbijlage 1) een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische waarden. Het gaat om het hoger gelegen deel van de flank in het oosten en de dekzandopduikingen in het westen van het plangebied (kaartbijlage 1: blauwe arcering). De omvang van dit gebied is 11,1 ha. De verwachting op het aantreffen van archeologische waarden betreft dus een groter deel van het plangebied dan aangegeven op de IKAW. De hierboven genoemde archeologische resten worden vanaf het maaiveld tot een diepte van 1,5 m -mv verwacht.

Ter hoogte van het plangebied zijn geen andere verstoringen te verwachten dan die van landbouwactiviteiten zoals (diep)ploegen. Omdat archeologische resten verwacht worden vanaf het maaiveld, is het mogelijk dat deze zijn aangetast door deze landbouwactiviteiten. De E- en B-horizont kunnen mogelijk in de bouwvoor zijn opgenomen.

5 Conclusies en advies

5.1 Conclusies

In juli 2009 is in opdracht van de familie Van Zanten door Ingenieursbureau Oranjewoud BV een archeologisch bureauonderzoek ten behoeve van een bestemmingsplanwijziging voor de uitbreiding van d'Olde Kamp te Ansen, gemeente De Wolden (Drenthe), uitgevoerd.

Het plangebied ligt ten noorden van het dorp Ansen en wordt aan de oostkant begrensd door de Dwingelerweg en aan de westkant door de Noorddijk weg (zie figuur 1). Het plangebied is ca. 13 ha groot.

Het grondgebied van de marke Ansen, waarbinnen ook het plangebied zich bevindt, ligt op een westelijke uitloper van het Drentse keileemplateau. Daar waar de vaste bodem van het keileem- en dekzandlandschap overging in de moerassige veengronden van de woldstreek. Het dorp zelf werd in de Middeleeuwen aangelegd op de oostflank van het brede stroomdal van de Olde Aa dat zich tussen Uffelte en Ansen zeer diep in het Drents Plateau heeft ingevreten.

Het dekzand gebied is vanaf het Laat Paleolithicum vrijwel constant in gebruik geweest door de mens. Eerst als gebied voor jagers/verzamelaars later voor boeren vanaf het Neolithicum tot heden. De waarneembare resten uit de vroegste periode zullen voornamelijk bestaan uit vuursteenconcentraties of ingegraven haardkuilen (Mesolithicum) of los vondstmateriaal (Laat Paleolithicum). Deze resten zullen vooral te

vinden zijn op de op het AHN aangegeven gebieden (zie kaartbijlage 1). Deze gebieden hebben een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische waarden. De verwachting op het aantreffen van archeologische waarden betreft dus een groter deel (11, 1 ha) van het plangebied dan aangegeven op de IKAW.

Onduidelijk is of bewoning vanaf het Neolithicum in het plangebied mogelijk is geweest. Als bewoning in het plangebied mogelijk was vanaf het Neolithicum dan worden vooral nederzettingen en akkers van vroege (Neolithicum) en gevorderde landbouwers (Bronstijd/IJzertijd) verwacht op de hogere delen binnen het plangebied en onder het esdek dat het plangebied aan de zuidkant schampt. De resten van bewoning kunnen bestaan uit paalgaten, haardkuilen, afvalkuilen, waterputten en agrarische activiteiten (Celtic Field).

Vanaf de Middeleeuwen concentreert bewoning zich in losse boerderijen langs de rand van een es. Deze losse boerderijen vormen binnen het onderzoeksgebied uiteindelijk het dorp Ansen. Het plangebied zelf is waarschijnlijk vanaf de Middeleeuwen in gebruik geweest als hooi- en weidelanden. Ter hoogte van het tracé worden geen andere verstoringen verwacht dan die van landbouwactiviteiten, waarbij de E- en B-horizont zijn opgenomen in de bouwvoor of waar de E-horizont is weggespit.

Het veldonderzoek dient vooral gericht te zijn op het opsporen van intacte bodems en dan vooral podzolbodems om van het areaal waarbinnen archeologische vindplaatsen aanwezig kunnen zijn te begrenzen.

5.2 Advies vervolgonderzoek

Ten einde het specifieke verwachtingsmodel te toetsen, wordt ter plaatse van het plangebied op de locaties die op het AHN zwart zijn omlijnd, een verkennend booronderzoek geadviseerd. Het doel van een verkennend booronderzoek is het vaststellen van de mate waarin de bodem intact is en het onderscheiden van kansrijke- en kansarme zones. In het onderhavige plangebied dient vooral gelet te worden op de aanwezigheid van een (deels) intacte podzolbodem, omdat dit zowel indicatief is voor een hoger gelegen locatie (dekzandrug of -kop) als voor een (deels) intact bodemprofiel.

Het verkennend veldwerk bestaat uit het zetten van boringen met een guts (3 cm) of een Edelman (7/10 cm). De boordichtheid dient 6 boringen per ha te bedragen. Dit is om een betrouwbaar beeld van de gaafheid van de bodem te verkrijgen en eventuele vindplaatsen op te sporen.

Is er sprake is van een (deels) intacte podzolbodem, dan is het noodzakelijk een vervolgonderzoek door middel van een karterend booronderzoek uit te voeren. Hierbij dienen 20 boringen per ha te worden gezet. Er dient geboord te worden in een gelijkbenig driehoeksgrid van 20 bij 25 m met een Edelman van 12/15 cm. De relevante opgeboorde grondlagen dienen te worden gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 4 mm. Indien archeologische indicatoren worden aangetroffen, kan het nodig zijn om in de directe omgeving daarvan extra megaboringen te plaatsen om na te gaan of het werkelijk om een vindplaats gaat.

Met betrekking tot de bevindingen/aanbevelingen van onderhavig onderzoek dient contact opgenomen te worden met het bevoegd gezag. In dit geval de gemeente De Wolden.

Ingenieursbureau Oranjewoud B.V.
Heerenveen, september 2009

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Berendsen, H.J.A. 2004 (4^e druk). *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie*. Assen, Van Gorcum.

Kuiper, M., 2006/2007. *Atlas van Topografische kaarten Nederland 1955 -1965*. Uitgeverij 12 Provinciën.

Spek, T, 2004. *Het Drentse esdorp landschap. Een historische en geografische studie*, stichting Matrijs, Utrecht.

Starring Centrum/Stiboka, 1989. *Bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000), Blad 22 West en Oost Coevorden*. Stiboka en Starring centrum, Wageningen.

Starring Centrum/Stiboka, 1991. *Bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000), Blad 12 West Assen*. Stiboka en Starring centrum, Wageningen.

Stiboka, 1977. *Bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000), Blad 12 Oost Assen*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Uitgeverij Nieuwland, 2006. *Grote Historische topografische Atlas Drenthe 1898 - 1928 (schaal 1:25.000)*. Uitgeverij Nieuwland.

Versfelt H.J., Schoor. M, 2001. *De Franse kaarten van Drenthe en de noordelijke kust, 1811 - 1813*. Heveskes Uitgevers, Groningen.

Wolters-Noordhoff, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 2 Noord-Nederland 1, 1983 -1989*. Uitgeverij Wolters -Noordhoff bv, Groningen.

Kaarten

Topografische kaart 1:25000 (<http://kadata.kadaster.nl>)

Bodemkaart van Nederland, 1:50000, kaartblad

Minuutplan gemeente (<http://www.watwaswaar.nl>)

Internet

<http://maps.google.nl>

Bijlage 1 : Archeologische perioden

Bijlage 1 : Archeologische perioden

Als bijlage op de resultaten en verzamelde gegevens wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewonersgeschiedenis in Nederland geschetst.

Gedurende het **Paleolithicum** (300.000-8800 voor Chr.) hebben moderne mensen (homo sapiens) onze streken tijdens de warmere perioden wel bezocht, doch sporen uit deze periode zijn zeldzaam en vaak door latere omstandigheden verstoord. De mensen trokken als jager-verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. De verschillende groepen jager-verzamelaars exploiteerden kleine territoria, maar verbleven, afhankelijk van het seizoen, steeds op andere locaties.

In het **Mesolithicum** (8800-4900 voor Chr.) zette aan het begin van het Holoceen een langdurige klimaatsverbetering in. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor geleidelijk een bosvegetatie tot ontwikkeling kwam en de variatie in flora en fauna toenam. Ook in deze periode trokken de mensen als jager-verzamelaars rond. Voorwerpen uit deze periode bestaan voornamelijk uit voor de jacht ontworpen vuurstenen spitsjes.

De hierop volgende periode, het **Neolithicum** (5300-2000 voor Chr.), wordt gekenmerkt door een overschakeling van jager-verzamelaars naar sedentaire bewoners, met een volledig agrarische levenswijze. Deze omwenteling ging gepaard met een aantal technische en sociale vernieuwingen, zoals huizen, geslepen bijlen en het gebruik van aardewerk.

Door de productie van overschot kon de bevolking gaan groeien en die bevolkingsgroei had tot gevolg dat de samenleving steeds complexer werd. Uit het Neolithicum zijn verschillende grafmonumenten bekend, zoals hunebedden en grafheuvels.

Het begin van de **Bronstijd** (2000-800 voor Chr.) valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen, zoals bijlen. Het gebruik van vuursteen was hiermee niet direct afgelopen.

Vuursteenmateriaal uit de Bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Het aardewerk is over het algemeen zeldzaam. De grafheuveltraditie die tijdens het Neolithicum haar intrede deed werd in eerste instantie voortgezet, maar rond 1200 voor Chr. vervangen door begravingen in urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, eventueel omgeven door een greppel.

In de **IJzertijd** (800-12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. Ten opzichte van de Bronstijd traden er in de aardewerktraditie en in het gebruik van vuursteen geen radicale veranderingen op. De mensen woonden in verspreid liggende hoeven of in nederzettingen van enkele huizen. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen (celtic fields). In deze periode werden de kleigebieden ook in gebruik genomen door mensen afkomstig van de zandgebieden. Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand. Er zijn zogenaamde vorstengraven bekend in Zuid-Nederland, maar de meeste begravingen vonden plaats in urnenvelden.

Met de **Romeinse tijd** (12 voor Chr. tot 450 na Chr.) eindigt de prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. In 47 na Chr. werd de Rijn definitief als rijksgrens van het Romeinse Rijk ingesteld. Ter controle van deze zogenaamde limes werden langs de Rijn castella (militaire forten) gebouwd. De inheems leefwijze handhaafde zich wel, ook al werd de invloed van de Romeinen steeds duidelijker in soorten aardewerk (o.a. gedraaid) en een betere infrastructuur. Onder meer ten gevolge van invallen van Germaanse stammen ontstond er instabiliteit wat uiteindelijk leidde tot het instorten van de grensverdediging langs de Rijn.

Over de **Middeleeuwen** (450-1500 na Chr.), en met name de Vroege Middeleeuwen (450-1000 na Chr.), zijn nog veel zaken onbekend. Archeologische overblijfselen zijn betrekkelijk schaars. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinen in handen gekomen van regionale en lokale hoofdliden. Vanaf de 10e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is een toenemende feodalisering zichtbaar. Door bevolkingsgroei en gunstige klimatologische omstandigheden werd in deze periode een begin gemaakt met het ontginnen van bos, heide en veen. Veel van onze huidige steden en dorpen dateren uit deze periode.

De hierop volgende periode 1500 – heden wordt aangeduid als **Nieuwe Tijd**.

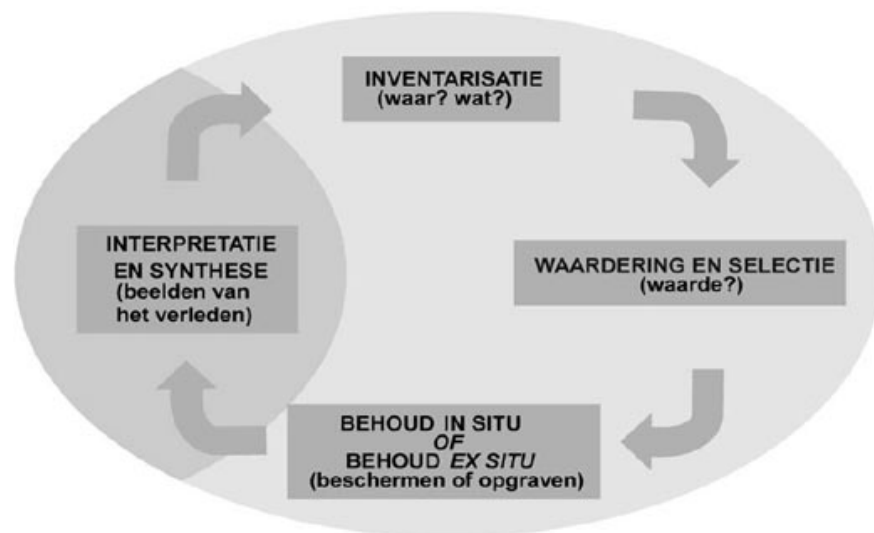
Bijlage 2 : AMZ-cyclus

Bijlage 2 : AMZ-cyclus

Het AMZ-proces

Archeologisch onderzoek in Nederland wordt in de meeste gevallen uitgevoerd binnen het kader van de zogenaamde Archeologische Monumentenzorg (AMZ).

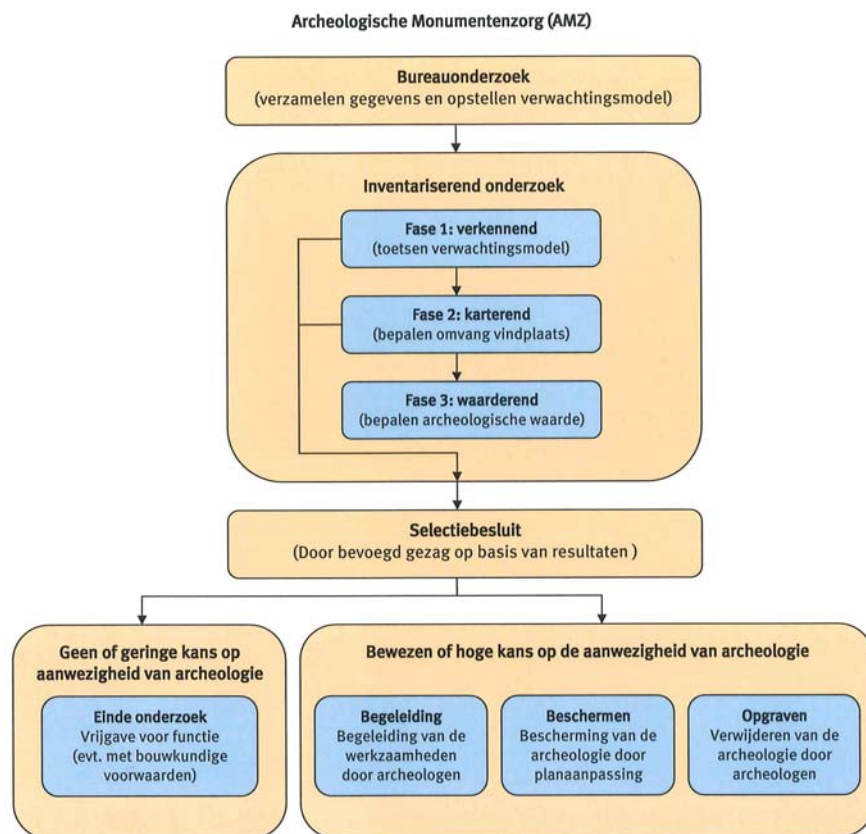
Het gehele traject van de AMZ omvat een aantal stappen die elkaar kunnen opvolgen, afhankelijk van het resultaat van de voorgaande stappen. In de procedure wordt volgens een trechtermodel gewerkt. Het startpunt ligt eigenlijk al bij het bepalen van de onderzoeksplicht. Op diverse provinciale en landelijke archeologische waardenkaarten kan namelijk worden ingezien of het plangebied ligt in een zone met een archeologische verwachting. Indien dit het geval blijkt te zijn, dan zal er in het kader van de planprocedure onderzoek verricht moeten worden om te bepalen of er archeologische waarden binnen het plangebied aanwezig zijn. Hiermee start de zogenaamde AMZ-cyclus (zie afb. 1 en 2)

Afb. 1: de AMZ-cyclus

De eerste fase: bureauonderzoek

Uitgangspunt voor het bureauonderzoek is het vaststellen van een gespecificeerd verwachtingsmodel dat op detailniveau voor het plangebied aangeeft wat er aan archeologische vindplaatsen aanwezig kan zijn. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt bepaald of er een veldonderzoek nodig is en wat de juiste methode voor dit veldonderzoek zou moeten zijn om deze mogelijk aanwezige archeologische resten te kunnen aantonen.

Afb. 2: proces van de AMZ

De tweede fase: inventariserend veldonderzoek (IVO)

Het inventariserend veldonderzoek kan worden opgesplitst in drie subfases.

Fase 1. verkennend onderzoek

In sommige gevallen wordt er gestart met een verkennend onderzoek. Een verkennend onderzoek kent een relatief lage onderzoeksintensiteit en wordt feitelijk uitgevoerd omdat er bij het bureauonderzoek onvoldoende gegevens beschikbaar zijn om dit voldoende te kunnen onderbouwen. Dit is bijvoorbeeld het geval als er te weinig bodemkundige of geologische gegevens zijn om binnen het plangebied de verwachtingswaarden te kunnen onderbouwen of zelfs überhaupt tot een verwachtingswaarde te komen. Met een verkennend onderzoek kan tot in detail de verwachtingswaarde worden aangebracht. Zodoende kan door terugkoppeling een aangescherpt verwachtingsmodel worden gemaakt en kan karterend veldonderzoek in een vervolgfase gericht en daarmee ook kostenefficiënter worden ingezet.

Fase 2. karterend onderzoek

In de regel wordt er gestart met een karterend onderzoek. Dit veldonderzoek dient om het verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek te toetsen en eventueel aanwezige vindplaatsen op te sporen. Het onderzoek wordt vrijwel altijd vlakdekkend uitgevoerd door middel van boringen en/of oppervlaktekarteringen of proefsleuven. Het resultaat is in de regel een overzichtskaart met de resultaten van het onderzoek. Eventueel aangetoonde vindplaatsen worden daarbij aangegeven. Indien er geen archeologische vindplaatsen worden aangetroffen of wanneer bijvoorbeeld al blijkt dat deze geheel zijn

verstoord, dan wel van geen waarde zijn, is dit meestal ook het eindstadium van de AMZ-cyclus.

Als er wel archeologische vindplaatsen worden aangetroffen of het blijkt uit de onderzoeksgegevens dat deze met zeer grote zekerheid kunnen worden verwacht, dan dient er een waardestellend onderzoek te worden uitgevoerd. Meestal is van de vindplaatsen die bij een karterend onderzoek zijn aangetroffen nog slechts in beperkte mate bekend wat de waarde ervan is.

Fase 3. waarderend onderzoek

Een waarderend onderzoek dient de fysieke kwaliteiten van een eerder aangetoonde of reeds bekende archeologische vindplaats vast te stellen en dient te leiden tot een waardestelling. Voor een waardestelling is het van belang om in elk geval de aard van de vindplaats, de exacte begrenzing in omvang en diepteligging, de datering en de mate van conservering en intactheid te weten. Een waarderend onderzoek kan worden uitgevoerd door middel van boringen of proefsleuven. Wat de beste methode is hangt sterk af van de omstandigheden en de aard van de vindplaats. In de meeste gevallen worden er voor een waardestelling proefsleuven of proefputten gegraven. Omdat met deze methode meer en betere informatie over de vindplaats kan worden verkregen dan met aanvullende booronderzoek. Proefsleuven zijn lange sleuven van twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar in de voorgaande onderzoeksfase aanwijzingen voor vindplaatsen zijn aangetroffen.

De derde fase: Selectie en waardering

Het eindresultaat van een waardestellend onderzoek is een selectieadvies waarin op basis van de waardestelling van de vindplaats(en) wordt aangegeven of een vindplaats behoudenswaardig is. Deze waardestelling geschiedt op basis van verschillende waarderingscriteria. De term behoudenswaardig is sterk gerelateerd aan de essentie van het rijks- en provinciaal beleid ten aanzien van de archeologische monumentenzorg. In eerste instantie gaat dit namelijk uit van het behoud van het bodemarchief *in situ* (ter plekke in de bodem). Alleen wanneer dit binnen een belangenafweging niet kan zal het stuk waardevol bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een opgraving. Dit wordt ook wel behoud *ex situ* genoemd. Wanneer behoud niet gewenst is vanwege een relatief geringe waarde van de vindplaats(en) kan nog worden besloten om de bodemingrepen onder archeologische begeleiding te laten uitvoeren. Ook is het natuurlijk nog mogelijk dat er helemaal geen archeologisch onderzoek meer hoeft plaats te vinden en kan het terrein worden 'vrij gegeven'.

Het bevoegd gezag zal op basis van het selectieadvies uiteindelijk aangeven welke maatregelen er dienen te worden genomen. Deze beslissing wordt het selectiebesluit genoemd.

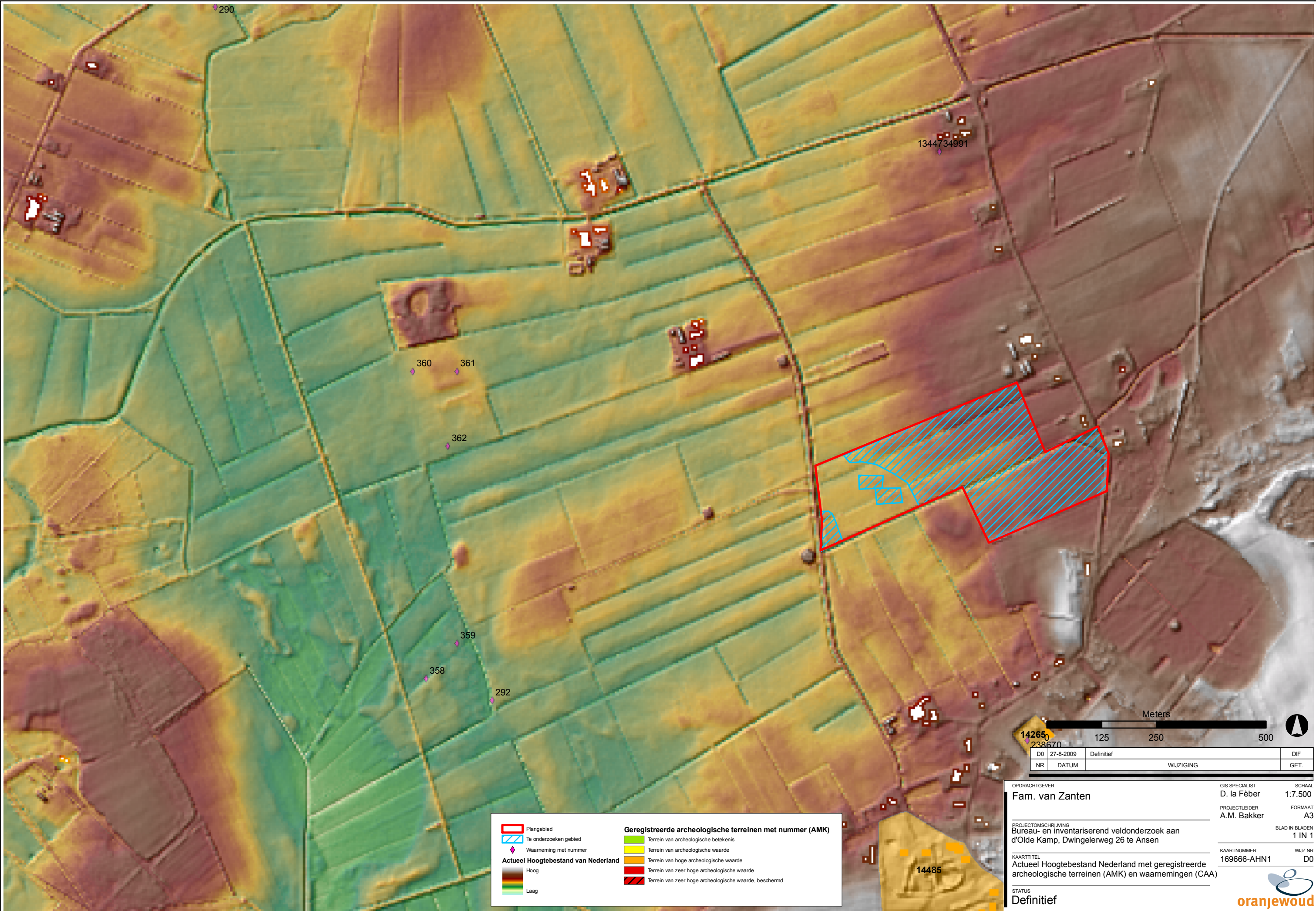
Plaats van de AMZ-cyclus in de planvorming

Net als met andere omgevingsfactoren waarmee binnen de planvorming rekening gehouden dient te worden, is het ook voor de archeologie van belang om dit in een zo vroeg mogelijk stadium in te steken. Niet alleen is dit voor een aantal onderzoeksfasen vanwege provinciaal of gemeentelijk beleid al een vereiste, het geeft bovendien al vroeg inzicht in eventuele risico's qua exploitatie en potentiële vertragingen in een project. Indien er een middelhoge of hoge kans op de aanwezigheid van archeologische resten bestaat, zal het bevoegd gezag een inventariserend onderzoek verplicht stellen ten behoeve van de ruimtelijke onderbouwing. Dit onderzoek is gebaseerd op het specifieke verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek dat daaraan vooraf dient te gaan. In praktijk worden deze onderzoeken gecombineerd uitgevoerd en in één verslag gerapporteerd.

Wanneer eenmaal een planprocedure is voorgenomen zal met het archeologisch onderzoek al kunnen worden begonnen.

In principe kan het gehele inventariserend veldonderzoek, inclusief een selectieadvies, voorafgaand aan een planprocedure worden afgerond. Dit heeft als voordeel dat binnen het toekomstige plan de omvang van de archeologische vindplaats(en) definitief kan worden afgebakend en er, bij behoud *in situ*, de bestemming 'archeologische waardevol' kan worden opgenomen. Ook kunnen dan in bijvoorbeeld een aanlegvergunning specifieke voorschriften worden opgenomen om aantasting te voorkomen. In dit kader en deze planfase kan ook een voorschot worden genomen op inrichtingsmaatregelen (aanpassing van een eventueel al beschikbaar stedenbouwkundig ontwerp of het voorschrijven van bijvoorbeeld een groenzone, speelveld, parkeerplaatsen etc.). Indien dit mogelijk is kan ook worden voorgeschreven dat er archeologievriendelijk gebouwd dient te worden door aanpassing van funderingswijze of ander technische maatregelen. Het nadeel van het uitvoeren van een waardestellend veldonderzoek na de een planprocedure is dat daarmee ook de consequenties ervan pas later in beeld komen, wat leidt tot een aantal risico's. Vaak blijkt dan behoud *in situ* veel lastiger te zijn en is dit dan alleen met technische maatregelen nog mogelijk. Soms is alleen behoud *ex situ* door middel van opgravingen de enige nog resterende kostbare optie.

Kaartenbijlage

Plangebied

Te onderzoeken gebied

Waarneming met nummer

Actueel Hoogtebestand van Nederland

Hoog

Laag

Terrein van archeologische betekenis

Terrein van archeologische waarde

Terrein van hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

D0	27-8-2009	Definitief	DIF
NR	DATUM	WIJZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	GIS SPECIALIST	SCHAAL
Fam. van Zanten	D. la Fèber	1:7.500
PROJECTOMSCHRIJVING	PROJECTLEIDER	FORMAAT
Bureau- en inventariserend veldonderzoek aan d'Olde Kamp, Dwingelerweg 26 te Ansen	A.M. Bakker	A3
KAARTTITEL	KAARTNUMMER	WIJZ.NR
Actueel Hoogtebestand Nederland met geregistreerde archeologische terreinen (AMK) en waarnemingen (CAA)	169666-AHN1	D0
STATUS		
Definitief		

R:/165000/169666/Archeologie/169666-GIS Ansen/mxd/AHN-werkbestand.mxd